

ΧΩΜΑ

19 Ιανουαρίου 2019

Η ΠΡΩΤΗ ΣΤΑΓΟΝΑ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ

Τη στιγμή που οι πρώτες σταγόνες της βροχής χτυπούν την ξερή επιφάνεια της γης και αρχίζει η ύγρανση, η δραστηριότητα των μικροοργανισμών στο χώμα φτάνει στο μέγιστο. Βλέποντας το νερό, ξυπνούν – και αυτή η μαγική μυρωδιά είναι η μυρωδιά των ενζύμων που εκκρίνουν. Γεωσμίνη. Petrichor. Αυτό που εμείς λέμε μυρωδιά του χώματος είναι, στην πραγματικότητα, κραυγή χαράς δισεκατομμυρίων ζωντανών πλασμάτων.

«Όπως φέρεσαι στο χώμα, έτσι σου φέρεται κι αυτό, φίλοι. Όταν του φέρεσαι αρνητικά, έστω και ασυνείδητα, δεν σου δίνει καρπό, σου φέρεται αρνητικά.»

Το χώμα δεν είναι άψυχο υπόστρωμα – είναι ζωντανό σύστημα, οργανισμός με μνήμη. Σε κάθε γραμμάριο φιλοξενεί δισεκατομμύρια μικροοργανισμούς και αυτά τα ζωντανά είναι πολύ αρχαιότερα, πολύ ανθεκτικότερα από τους ανθρώπους. Τα εμπορικά αζωτούχα λιπάσματα παράγουν οξειδία αζώτου – αέριο θερμοκηπίου 300 φορές ισχυρότερο από το διοξείδιο του άνθρακα. Η επαναλαμβανόμενη χρήση χημικών λιπασμάτων συσσωρεύει αλατούχες ενώσεις, μειώνει την ικανότητα του χώματος να συγκρατεί νερό. Η υπερβολική άρδευση διαλύει τα θρεπτικά συστατικά του χώματος και οδηγεί σε αλάτωση – αυτό ακριβώς συμβαίνει στην περιοχή GAP. Το χώμα επιστρέφει αυτό που του γίνεται: αν φροντιστεί, καρπίζει· αν παραμεληθεί, αγονοποιείται. Δεν είναι μεταφορά αλλά βιοχημική αλήθεια. Η σχέση άνθρωπος-χώμα είναι ο μικρόκοσμος όλων των οικολογικών σχέσεων.

Μια φωνή που δουλεύει πάνω από 15 χρόνια ως πρόεδρος του παραρτήματος Κωνσταντινούπολης του Επιμελητηρίου Γεωπόνων, αφηγείται τη διαδρομή από κοινό πολίτη σε εκπρόσωπο σωματείου, στη διοίκηση σωματείου, στον συντονισμό πλατφόρμας. Αυτή η διαδρομή ξεκίνησε αφού είδε πώς χειραγωγείται η επιστήμη – αφού αντιλήφθηκε ότι κάποια γεγονότα αφήνονται στο περιθώριο ενώ τα πιο ασήμαντα φωτίζονται με φανφάρες. Η πλατφόρμα κατά των ΓΤΟ είναι αγώνας που διεξάγεται από το 2004 – μαχητική αντίσταση κατά του ελέγχου των εταιρειών στους σπόρους. Η πλατφόρμα κατά της εμπορευματοποίησης του νερού ιδρύθηκε μετά το Παγκόσμιο Φόρουμ Νερού του 2009, αλλά λόγω της σύνδεσης οργανώσεων με διαφορετικές πηγές χρηματοδότησης και κίνητρα, η ευθραυστότητα ήταν αναπόφευκτη. Η οργάνωση των αγροτών είναι προϋπόθεση της αγροτικής απελευθέρωσης στην Τουρκία – αλλά ο συνεταιρισμός πρέπει να αντιμετωπίζει τη δομική ανισότητα, όχι να γίνεται θεσμικό μέτωπο.

Τα νούμερα είναι πικρά: τα τελευταία 15-16 χρόνια οι τούρκοι αγρότες έχουν εγκαταλείψει 32 εκατομμύρια εκτάρια γεωργικής γης – έκταση μεγαλύτερη από το Βέλγιο. Δεν είναι μόνο απώλεια γης· κάθε εγκαταλειμμένο χωράφι παίρνει μαζί του γνώση συσσωρευμένη από γενιές. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία έχει 40 εκατομμύρια εκτάρια καλλιεργήσιμης γης που ποτίζεται από βροχή (NADA) – στο μέγεθος της Ολλανδίας, που φέρει δυναμικό διατροφικής ασφάλειας αλλά δεν αξιοποιείται. Οι τιμές των γεωργικών προϊόντων ορίζονται στις παγκόσμιες αγορές εμπορευμάτων: το κινέζικο βαμβάκι νικά το τουρκικό, η φάρμα γίνεται ασύμφορη, ο νεαρός πληθυσμός απορρίπτει τη ζωή στην ύπαιθρο – και από οικονομική αναγκαιότητα και από πολιτισμική μετατόπιση. Η «επανάσταση» των χημικών στη δεκαετία του 1960 υποσχέθηκε αύξηση παραγωγής – οι αγρότες έγιναν εξαρτημένοι από εισροές που δεν μπορούν να καλύψουν, και η υποβάθμιση του χώματος βάθυνε αυτή την εξάρτηση.

Οι ακτιβιστές πρέπει να επιλέξουν τι θα πολεμήσουν – ενέργεια, νερό, σπόρο. Η διασπορά παντού οδηγεί σε κόπωση πλατφόρμας και κατάρρευση – όταν αλλάζουν οι πολιτικές συνθήκες, αυτή η κατάρρευση επιταχύνεται. Η μακροπρόθεσμη οργάνωση απαιτεί συναισθηματική αντοχή και υλική ασφάλεια· χωρίς αυτές, ακόμα και οι

καλύτερες προθέσεις λιώνουν.

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΧΩΡΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οι έρευνες για την οικολογική γεωργία μελετούν την παραγωγή αλλά αγνοούν τις συνθήκες εργασίας. Όταν η οργανική, βιώσιμη παραγωγή αποκτά νόημα σε μια περιοχή ενώ η εκμετάλλευση των εργατών αυξάνεται, αυτή η βιωσιμότητα είναι κενή – μάλιστα παραπλανητική. Η έκθεση σε φυτοφάρμακα επηρεάζει άμεσα την υγεία των εργατών, αλλά το βαρύτερο φορτίο αυτής της έκθεσης το κουβαλούν οι λιγότερο εισοδηματικοί, οι λιγότερο προστατευμένοι εργάτες. Η εργασιακή δικαιοσύνη είναι οικολογικό ζήτημα – και η οικολογία δεν ολοκληρώνεται χωρίς εργασιακή δικαιοσύνη.

«Γιατί οι εποχιακοί αγροτικοί εργάτες έρχονται από το Cizre, το Şirnak; Γιατί από εκεί; Η πολιτικο-οικονομική γεωγραφία καθορίζει πού θα εμφανιστούν και θα γίνουν ορατά τα οικολογικά προβλήματα.»

Κοινωνιολόγος γεννημένη στην Κωνσταντινούπολη (2006, Κοινωνιολογία Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης), που έκανε μεταπτυχιακό στο Ινστιτούτο Atatürk του Boğaziçi, που από το 2009 ως το 2015 διεξήγαγε εκτεταμένη έρευνα πεδίου σε Adana, Mersin, Manisa, Bursa, Cizre – τώρα συν-διδακτορικό στο Boğaziçi και στο Paris 8 – εργάζεται πάνω στον αγροτικό μετασχηματισμό και τη μεταναστευτική εργασία. Μεθοδολογική αναστοχαστικότητα: η πολιτικο-οικονομική γεωγραφία καθορίζει πού θα εμφανιστούν και θα γίνουν ορατά τα οικολογικά προβλήματα. Από τη δεκαετία του 1990, ο αγροτικός μετασχηματισμός έχει συμβεί σε τρία επίπεδα: άλλαξαν τα προφίλ των εποχιακών αγροτικών εργατών – από μικροαγρότες που συμπληρώνουν το εισόδημά τους, σε εντελώς ακτήμονες, εντελώς ευάλωτους εργάτες· μεταμορφώθηκαν οι παραγωγοί – στις νέες συνθήκες δεν μπορούν πια να παράγουν όπως πριν· μετατοπίστηκε η χωρική γεωγραφία – η εργασία μεταφέρθηκε σε άλλες περιοχές, σε άλλες συνθήκες.

Στην αγροτική εργασία υπάρχει εθνοτική ιεραρχία: οι τούρκοι εργάτες παίρνουν τον υψηλότερο μισθό, οι κούρδοι εργάτες μεσαίο επίπεδο – μερικοί λόγω της ακτημοσύνης από τη βίαιη μετανάστευση των δεκαετιών '90 – οι σύριοι πρόσφυγες παίρνουν τον χαμηλότερο μισθό, μερικές φορές δουλεύουν χωρίς μισθό. Δεν είναι τυχαίο, είναι δομικό – προϊόν των πολιτικών του τουρκικού κράτους (αφομοίωση, δήμευση γης) και των παγκόσμιων προσφυγικών κρίσεων.

Με το QGIS γίνεται γεω-χωρική χαρτογράφηση των εργασιακών μοτίβων και των ροών μετανάστευσης. Εμφανίζεται η έννοια του «αγροτικού γκέτο» – μόνιμοι καταυλισμοί σκηνών για τον σύριο και εκτοπισμένο κουρδικό πληθυσμό σε Adana-Mersin. Δεν είναι προσωρινοί εποχιακοί καταυλισμοί· είναι κοινότητες παγιδευμένες, χωρίς διέξοδο, με ανθρώπους που ζουν εκεί όλο τον χρόνο. Το Δίκτυο Επικοινωνίας Εποχιακής Εργατικής Μετανάστευσης συναντιέται από το 2010 δύο φορές τον χρόνο – ερευνητές από διαφορετικές πειθαρχίες, ακτιβιστές, εργαζόμενοι της κοινωνίας πολιτών. Το Δίκτυο Αγροτικής Έρευνας και τα Μεταναστευτικά Δίκτυα (Ινστιτούτο Σπουδών Ανατολίας) ιδρύθηκαν πρόσφατα.

Παιδική εργασία, χάσμα μισθών μεταξύ φύλων, ακτημοσύνη – η ευθραυστότητα που γεννά η έλλειψη γης – αυτές είναι οι πραγματικότητες που αγνοούν οι έρευνες για την οικολογική γεωργία. Η οικολογία χωρίς εργασία, η εργασία χωρίς οικολογία δεν κατανοούνται – δεν είναι ξεχωριστοί αγώνες.

Το ερώτημα είναι ανοικτό: πώς θα καταλάβουμε την οικολογία χωρίς να καταλάβουμε την εργασία;

Η ΣΧΕΣΗ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Δασκάλα μουσικής, που αρνείται κρατική ή ιδιωτική απασχόληση, που διαμόρφωσε την περιβαλλοντική της συνείδηση μέσα από το κίνημα κατά των ΗΕΣ και την εμπειρία της Κοιλιάδας Alakir – μια διαδρομή που εξελίχθηκε από μάθημα μόνιμης γεωργίας σε εργασία διατροφικής κοινότητας.

Συνεταιρισμός Kadıköy: εγκαθιστά άμεση σχέση παραγωγού-καταναλωτή. Δεν εξετάζεται μόνο η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αλλά και η δικαιοσύνη της σχέσης – οι συνθήκες εργασίας, η απασχόληση μεταναστών, η δυναμική του φύλου στα αγροτικά νοικοκυριά παρακολουθούνται και αξιολογούνται τακτικά. Ekorita: διαδραστικός

οικολογικός χάρτης που συνενώνει οικολογικούς χώρους, φόρουμ, ειδήσεις, προτάσεις – απάντηση στον κατακερματισμό της γνώσης. Πλατφόρμα Μηδέν Απορρίμματα: πέρα από την ανακύκλωση, άρνηση των απορριμμάτων στην ίδια την πηγή της παραγωγής – μετασχηματισμός κατανάλωσης, όχι μόνο διαχείριση απορριμμάτων.

«Υπάρχει πολλή πρόθεση αλλά στο κομμάτι της ενεργής δράσης βρισκόμαστε λίγο σε στασιμότητα τώρα.»

Οι διατροφικές κοινότητες και οι συνεταιρισμοί δουλεύουν με οριζόντια οργάνωση – λήψη αποφάσεων βασισμένη στη συναίνεση, χωρίς ιεραρχία, ισότιμη συμμετοχή, διαφάνεια. Η μηνιαία φυσική συνάντηση (κατάστημα Kadıköy) δημιουργεί αλληλεγγύη, μειώνει το αποτύπωμα άνθρακα, χτίζει σχέση εμπιστοσύνης. Τα μικρής κλίμακας, κατανεμημένα δίκτυα είναι πιο ανθεκτικά και πιο πολιτικά σημαντικά από τις συγκεντρωτικές ΜΚΟ. Η σχέση εμπιστοσύνης – όχι συμβόλαιο, αλλά σχέση πρόσωπο με πρόσωπο – είναι το θεμέλιο της εναλλακτικής οικονομίας.

Όμως η εξάντληση των εθελοντών είναι πραγματική. Η κλιμάκωση των αρχών χωρίς συμβιβασμό είναι δύσκολη. Το πρόγραμμα Ekorita είναι αυτή τη στιγμή σε στασιμότητα λόγω περιορισμών πόρων. Η πρόθεση είναι πολλή, η βιώσιμη δράση λίγη – δεν είναι μόνο ατομικό αλλά δομικό πρόβλημα. Η βιωσιμότητα που στηρίζεται σε εθελοντές είναι δομική αδυναμία: οι άνθρωποι εξαντλούνται, τα προγράμματα σταματούν, και κάθε φορά γίνεται πιο δύσκολο να ξαναρχίσουν. Χωρίς υλικές συνθήκες – χρόνος, χώρος, εξασφάλιση εισοδήματος – το ιδεώδες της οριζόντιας οργάνωσης μένει στον αέρα.

Αυτή η διαδρομή – από τη διδασκαλία μουσικής στη μόνιμη γεωργία, από την αντίσταση κατά των ΗΕΣ στον διατροφικό συνεταιρισμό – είναι η ιστορία του πώς ο ατομικός μετασχηματισμός εξελίσσεται σε κοινωνική οργάνωση. Να συναντιέσαι μία φορά τον μήνα σε ένα κατάστημα στο Kadıköy – μια τόσο απλή ενέργεια κουβαλάει τόσο βαθύ νόημα.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΜΙΚΡΟΒΙΑ

Γεννημένος στο Ordu – μεγαλωμένος μέσα στον οικολογικό πλούτο του Εύξεινου Πόντου – η μετακόμιση στην Άγκυρα για το πανεπιστήμιο έγινε εμπειρία εκτοπισμού. Αυτή η εμπειρία είναι η αρχή της πρακτικής της τέχνης του εδάφους. Το 2014, μεταπτυχιακή έρευνα για την τέχνη του εδάφους στην Τουρκία, εκπαίδευση στην επιστημονική εικονογράφηση, διδακτορικό στον διάλογο σώμα-φύση.

Πρωτοβουλία Σύγχρονης Τέχνης Pelisiyar (2013): παρέμβαση σε εγκαταλελειμμένους και οικολογικά μεταμορφωμένους ιστορικούς χώρους – ο ίδιος ο χώρος γίνεται υλικό και μήνυμα. «Τα Μεγαλύτερα Μικρόβια» – συνεχιζόμενο έργο performance/τέχνης του δρόμου. Εμπνεύστηκε από τη μεταφορά ενός Κινέζου συγγραφέα: αν τα μικρόβια είχαν χέρια και σπρίι μπογιές, θα έγραφαν παντού «Τα Μεγαλύτερα Μικρόβια». Στο Παρίσι σε πάνω από 350 σημεία, εξαπλωμένο σε Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Κογκά. Τα μικρόβια είναι οι τελικοί επιζώντες – και μετά από πυρηνική καταστροφή θα συνεχίσουν να ζουν. Εμείς είμαστε προσωρινοί, αυτά μόνιμα.

«Ακόμα κι αν εξαφανιστεί η ανθρωπότητα σε αυτόν τον πλανήτη που ζούμε, αυτά θα συνεχίσουν να ζουν.»

Μια εξέλιξη που τραβάει από τον διαχωρισμό φύσης και τέχνης, στην κατανόηση ότι η ιστορία της τέχνης περιλαμβάνει την τέχνη του εδάφους (από τη δεκαετία του 1960), στη βαθύτερη γνώση της κλωρίδας της Τουρκίας μέσω της επιστημονικής εικονογράφησης, στη μεταμόρφωση του performance σε σωματική οικολογία. Το σώμα δεν είναι παρατηρητής που στέκει έξω από το τοπίο, είναι βιολογικό κομμάτι του. Οι περισσότεροι καλλιτέχνες που ασχολούνται με την οικολογία δεν αισθάνονται βαθιά τις φυσικές διαδικασίες – χρειάζεται να πλησιάζεις με αντίληψη αγρότη: συνεχής παρατήρηση, προσεκτική ανάλυση, βαθιά συναισθηματική σύνδεση.

Πρόγραμμα D8M: συνεργασία με χειριστές μπουλντόζας στην Κωνσταντινούπολη για περιβαλλοντική αποκατάσταση – να μετατρέψεις την καταστροφική δύναμη της μηχανής σε αποκαταστατική. Στο Παρίσι έρευνα για τον κήπο και την κουλτούρα τοπίου, ακαδημαϊκή διδασκαλία (στην Κογκά, μακριά από την Άγκυρα). Να κινηθείς – μετάβαση από τον ακτιβισμό που βασίζεται στην ελπίδα σε ακτιβισμό που βασίζεται στην κίνηση. Δεν

ελπίζει κανείς, κινείται. Οι κινήσεις – όχι μεμονωμένες αλλά πληθυντικές, όχι ευθύγραμμες αλλά δυναμικές, όχι γραμμικές – συνεχίζονται. Οι άνθρωποι μιλούν για διαστημικό αποικισμό, για γεωργία στον Άρη – αλλά ακόμα κι αν εξαφανιστεί η ανθρωπότητα σε αυτόν τον πλανήτη, τα μικρόβια θα συνεχίσουν να ζουν. Ο ανθρώπινος εξαιρετισμός μπορεί να είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο της οικολογικής σκέψης.

ΑΓΟΡΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ

Σχεδιαστής, απόφοιτος αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Yıldız, μεταπτυχιακό στην ψηφιακή τεκτονική (Βαρκελώνη IaaC), διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Bilgi, ερευνά ψηφιακές μεθόδους παραγωγής στο Πολυτεχνείο της Κωνσταντινούπολης – ερευνητής σχεδιασμού επικεντρωμένος στην τέχνη, στο εργαλείο, στη μάθηση μέσω της πράξης. Στο πλαίσιο της έρευνας της 4ης Μπιενάλε Σχεδιασμού εξετάζονται οι γεωργικές αγορές της λεκάνης του Μαιάνδρου (Ödemiş, Tire, Nazilli, Karacasu) – μαζί με τους Göher Gürcan Tan (αρχιτέκτονα, ερευνήτρια αγοράς) και Tanğör Tan (γεωπόνος, γαστρονόμος). Τα δίκτυα παραγωγής-κατανάλωσης συγκροτούν τις σχέσεις πόλης-υπαίθρου – το να καταλάβεις αυτά τα δίκτυα είναι να καταλάβεις το διατροφικό σύστημα.

Στην έρευνα πεδίου 2017-2018 χαρτογραφούνται: εποχιακή αλλαγή και κοινωνική λειτουργία των αγορών παραγωγών, αλυσίδες εφοδιασμού, αισθητική του πάγκου της αγοράς – πώς οι χρωματιστοί караβόπανοι και σκεπάσματα υποδεικνύουν τύπο προϊόντος –, προφίλ παραγωγών, διαγενεαλογική γνώση, υποδομές, περιθώρια κέρδους.

Στο Tire, η θεία Vildan: κύκλος εργασίας 40 ωρών – προετοιμασία κήπου, στήσιμο αγοράς, πώληση – για ελάχιστο περιθώριο κέρδους. Αυτές οι 40 ώρες αποκαλύπτουν την κρυφή εργασία πίσω από τον λόγο για την «τοπική τροφή». Πόσο βαθιά είναι η συνείδησή μας ως καταναλωτές τοπικής και οργανικής τροφής; Η απόσταση ανάμεσα στο χέρι που παίρνει το προϊόν και το χέρι που το καλλιεργεί δεν είναι μόνο φυσική, είναι γνωσιακή. Ούτε η ανάλυση από την πλευρά της παραγωγής ούτε από την πλευρά της κατανάλωσης αρκεί – κεντρική είναι η ανάλυση της σχέσης. Οι αγορές είναι τρίτοι χώροι όπου η ικανότητα του παραγωγού (επιμέλεια της αφθονίας) συναντά τη διάθεση εμπλοκής του καταναλωτή.

Διαφορετικές κλίμακες αποκαλύπτουν διαφορετικές σχέσεις: στο επίπεδο του χωραφιού η λογική του παραγωγού είναι θεμελιωδώς διαφορετική από την παρουσίαση στην αγορά. Η οπτική τεκμηρίωση μέσω Instagram χρησιμοποιείται συνειδητά – για να μεταποπιστεί η συνομιλία από το ερώτημα «τι είναι αυτό;» στα ερωτήματα «από πού έρχεται; ξέρεις ποιος το καλλιεργήσε; υπό ποιες συνθήκες;». Οι χρωματιστοί караβόπανοι υποδεικνύουν τύπο προϊόντος, η εποχιακή ποικιλομορφία αντανακλά κοινωνική λειτουργία – η αγορά δεν είναι μόνο τόπος αγοράς, είναι χώρος ανταλλαγής γνώσης. Η σχέση παραγωγού-καταναλωτή δημιουργεί – ή μπορεί να δημιουργήσει – ένα δίκτυο εμπιστοσύνης πέρα από τη λογική της αγοράς.

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΧΩΜΑΤΟΣ

Αρχιτέκτονας γεννημένος στο Mardin, με οικογενειακή ρίζα στη χιλιόχρονη σουφική παράδοση Kadiriyye, που πέρασε από εκπαίδευση μεντρεσέ σε επίσημο σχολείο, μεγαλωμένος με τη γεωργική γνώση του παππού του και την προστασία τοπίου της περιοχής Sultan Şemus (25 βαθμοί έναντι των 40 του Mardin· σπάνια πράσινη ζώνη). Το 1993 κατά τη διάρκεια της κουρδικής σύγκρουσης – αναγκαστική μετανάστευση – η οικογένεια μετακόμισε από αγροτικό χωριό στο αστικό Kızıltepe. Είναι μάρτυρας της μετατροπής των παιδικών του φίλων σε εποχιακούς αγροτικούς εργάτες.

Πρόγραμμα TÜBİTAK για επιτάχυνση ανεμογεννήτριας (λύκειο), δύο πατέντες για κατοικία τύπου κοντέινερ, φοιτητικός ακτιβισμός, διαγωνισμοί μαθηματικών και σκακιού – πολυποίκιλο μυαλό. Τώρα συνεργάζεται με το Πανεπιστήμιο Medipol στην Κωνσταντινούπολη στο Sarıcakaya του Eskişehir – σε μικροκλιματική ζώνη όπου καλλιεργείται το Astragalus – για διδακτορικό στον σχεδιασμό κατοικιών τύπου κοντέινερ για εποχιακούς αγροτικούς εργάτες. Η μεταπτυχιακή του εργασία είναι πάνω στην αρχιτεκτονική του χώματος και τον βιώσιμο σχεδιασμό. Ανάλυση της χωρικής εξέλιξης των εργατικών εγκαταστάσεων μεταξύ 2002 και 2017 με το Google Earth – η αλλαγή 15 ετών διαβάζεται στις δορυφορικές εικόνες. Πρόταση αρχιτεκτονικής από ωμή πλίνθο

εμπνευσμένης από την παθητική τεχνική ψύξης malqaf (πύργος του ανέμου) του σπιτιού Harran – πλίνθοι από λάσπη, adobe, πολυεπίπεδα συστήματα που χρησιμοποιούν το χώμα ως κύριο μονωτικό υλικό.

Γενικό σχέδιο: κοινός χώρος μαγειρέματος, κοινωνικοί χώροι, ενσωμάτωση μόνιμης γεωργίας – οι εργάτες καλλιεργούν τη δική τους τροφή (ντομάτες, μελιτζάνες, πιπεριές). Αξιοπρεπής στέγη, υγιής ζωή, ικανότητα οργάνωσης – αυτά συνδέονται άμεσα με αρχιτεκτονικές αποφάσεις.

«Η τοπική αρχιτεκτονική – οι αυθόρμητα διαμορφωμένοι οικισμοί του Mardin – κουβαλάει μέσα της οικολογική γνώση. Όχι να εφεύρουμε αλλά να πολλαπλασιάσουμε· να χρησιμοποιήσουμε το χώμα ως κύριο μονωτικό υλικό· να σχεδιάσουμε πολυεπίπεδα συστήματα.»

Η αρχιτεκτονική δεν είναι ξεχωριστή από την οικολογία. Ο σχεδιασμός κατοικίας επηρεάζει άμεσα την αξιοπρέπεια, την υγεία και την οργανωτική ικανότητα του αγροτικού εργάτη. Οι εποχιακοί εργάτες ζουν σε σκηνές, παράγκες, κοντέινερ – αυτοί οι χώροι δεν χαράζουν μόνο φυσικά αλλά και κοινωνικά σύνορα. Ένας αξιοπρεπής χώρος ζωής είναι προϋπόθεση οργάνωσης.

Η μετάβαση από το φουντούκι στο ακτινίδιο – μια μεταμόρφωση που έχει βιωθεί στο Mardin – το ακτινίδιο έφερε νέες περιόδους συγκομιδής, νέες συνταγές, νέες κοινωνικές πρακτικές, άλλαξε τους ρυθμούς της κοινοτικής ζωής. Έχει διαμορφωθεί κουλτούρα ακτινιδίου; Σε πόσο χρόνο διαμορφώνεται μια κουλτούρα; Όταν η γεωργική πολιτική απομακρύνει ένα προϊόν, σβήνει και την κουλτούρα και τα συστήματα γνώσης που συνδέονται με αυτό – η οικογενειακή οικονομία της συλλογής φουντουκιού, τα κοινοτικά τελετουργικά, ο εποχιακός ρυθμός εξαφανίζονται. Τα προϊόντα δεν είναι οικονομικές μονάδες· είναι πολιτισμικοί φορείς, μεταφορείς γνώσης, σωματοποιημένες μορφές κοινωνικών σχέσεων.

Η γεωργική γνώση του παππού του στην περιοχή Sultan Şemus – γνώση που μεταδίδεται από γενιές, μαθαίνεται ζώντας – έσπασε μαζί με τη βίαιη μετανάστευση του 1993. Αυτό το σπάσιμο δεν είναι μόνο γεωγραφικό αλλά επιστημολογικό: η γνώση, όταν εκτοπίζεται από τον τόπο της, ξεραίνεται όπως ο σπόρος που έχει κοπεί από το χώμα του.

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΚΗΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΠΟΡΟΙ

Μηχανικός υλικών, που εργάστηκε πέντε χρόνια στα μέσα, που μετά το Γκεζί – ιδιαίτερα μετά τη μελέτη της μόνιμης γεωργίας – βίωσε «φώτιση». Να αφήσει την εταιρική δουλειά και να στραφεί στην αστική παραγωγή τροφής και στην αυτάρκεια.

Ρωμαϊκός Κήπος (Roma Bostani) – κοινοτικός κήπος στο Cehennemî – διεκδίκηση δημόσιου χώρου ενάντια στην προσπάθεια του δήμου να τον μετατρέψει σε εμπορικό καφέ, απόδειξη ότι η αστική γεωργία είναι δυνατή. Ο νομικός αγώνας κερδήθηκε αλλά η επακόλουθη χαλάρωση δείχνει την αναγκαιότητα της διατηρούμενης εμπλοκής. Παραγωγή σαπουνιού – να μετατρέψεις την προσωπική κατανάλωση σε φυσική οικιακή παραγωγή. Φύλακας σπόρων – αναπαραγωγή και διανομή τοπικών σπόρων, μια πρακτική που μόλις ξεκίνησε. Οργάνωση διατροφικής κοινότητας μέσω της Yeryüzü Derneği.

Πλαίσιο μόνιμης γεωργίας: πώς μπορούμε να καλύψουμε τις ανάγκες μας με ελάχιστη βλάβη στη φύση και πώς μετατρέπουμε τις εκροές σε εισροές; Η αποξένωση από την παραγωγή δεν είναι μοίρα του κατοίκου της πόλης – μέσα από τη γνώση των υλικών, την άμεση παραγωγή και τα δίκτυα μοιράσματος μπορεί να μειωθεί η εξάρτηση από την κατανάλωση. Να φτιάχνεις σαπούνι, να φυλάς σπόρους, να ιδρύεις κήπο – αυτές οι μικρές δράσεις είναι κάθε μία σημείο ρήξης από το σύστημα. Ο Ρωμαϊκός Κήπος που κερδήθηκε με νομικό αγώνα και η επακόλουθη χαλάρωση – υπενθυμίζει την αναγκαιότητα της διατηρούμενης εμπλοκής. Το να κερδίζεις δεν αρκεί, πρέπει να διατηρείς αυτό που κέρδισες.

«Η τροφή είναι πολύ σημαντική. Η τοπική μας παραγωγή έχει πέσει απίστευτα. Τι μπορούμε να κάνουμε τοπικά;»

Αυτό το ερώτημα είναι το ερώτημα που κατευθύνει όλη τη συνάντηση.

Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΜΑΤΟΣ

Αυτή είναι η ένατη και τελευταία συνάντηση του προγράμματος Solunum του birbuçuk. Σε πάνω από δύο χρόνια ολοκληρώθηκε η διαδρομή από το νερό στη βιοποικιλότητα, από τον μεταβολισμό στα σύνορα, από το κλίμα στην εξόρυξη, από το φύλο στην ενέργεια και στο χώμα. Κάθε συνάντηση έφερε ανθρώπους από διαφορετικές πειθαρχίες στο ίδιο τραπέζι – χωρίς ιεραρχία, ίσος χρόνος, προσωπική αφήγηση, τυπική α-δομικότητα.

Η συνάντηση για το χώμα είναι ταυτόχρονα σύνοψη και εξέταση αυτής της διαδρομής. Επτά παρουσιάσεις – οργανωτής διατροφικής κοινότητας, αγροτικός ακτιβιστής, κοινωνιολόγος εργασίας, ιδρύτρια διατροφικού συνεταιρισμού, καλλιτέχνις του εδάφους, αρχιτέκτονας-ερευνητής, αρχιτέκτονας του χώματος – άγγιξαν από διαφορετικούς δρόμους το ίδιο θέμα. Και στην ελεύθερη συζήτηση αυτές οι φωνές ανακατεύτηκαν, συμπλήρωσαν η μία την άλλη, μερικές φορές αντιφάσκουν. Όμως η βασική συναίνεση που αναδύεται είναι σαφής: το χώμα είναι ζωντανό σύστημα, η εργασία δεν χωρίζεται από την οικολογία, οι σχέσεις εμπιστοσύνης είναι το θεμέλιο της εναλλακτικής οικονομίας, τα συστήματα γνώσης σβήνουν μαζί με τα προϊόντα και τις πρακτικές της γης.

Η αποπολιτικοποίηση της οικολογίας – συναυλίες «Για τη Φύση», branding της βιωσιμότητας – αποκρύπτει συστημικές αιτίες. Το να καπνίζεις συζητώντας για την κλιματική αλλαγή σημαίνει να αποφεύγεις τη σύνδεση προσωπικού-πολιτικού. Σχεδιασμός και βιωσιμότητα συζητούνται ευρύτατα στην ακαδημία αλλά μεταφράζονται ελάχιστα σε πρακτική. Αντίστροφα, η γνώση ακτιβιστών και πρακτικών φτάνει σπάνια σε ακαδημαϊκά πλαίσια. Οι τρίωρες συναντήσεις είναι ανεπαρκείς για διατηρούμενη οργάνωση – απαιτούνται follow-up εργαστήρια, μικρές ομάδες εργασίας, τεκμηρίωση.

Κυρίαρχες εντάσεις: ανάμεσα στο επείγον και την υπομονή – η βραδύτητα οικοδόμησης σχέσεων ενώ η κλιματική κρίση επιταχύνεται. Ανάμεσα στη συστημική κριτική και τη βαθμιαία αλλαγή – πώς μένει κανείς κινητοποιημένος; Ανάμεσα στον κατακερματισμό της γνώσης μεταξύ πειθαρχιών και την ανάγκη για κοινό πλαίσιο. Κλίμακα: οι ατομικές δράσεις δεν αρκούν, η δομική αλλαγή είναι αναγκαία αλλά φαίνεται αδύνατη.

Τα περισσότερα προγράμματα δουλεύουν σε μεσαίες κλίμακες: όχι παγκόσμια πολιτική, ούτε ατομική κατανάλωση, αλλά δίκτυα γειτονιάς και περιφέρειας – αγορές, κοινότητες, συνεργατικά εργαστήρια. Η αλλαγή γεννιέται από συσσωρευμένες μικρές πρακτικές και τοπική οργάνωση – όχι από εφαρμογή από πάνω. Η αποφασιστικότητα του Ahmet σε 15 χρόνια αγροτικής οργάνωσης, η τετράχρονη πλέον προσπάθεια της Rana στον Ρωμαϊκό Κήπο, η πολυετής εθνογραφική κατάδυση της Deniz – αυτές οι χρονικές κλίμακες απαιτούν συναισθηματική αντοχή και υλική ασφάλεια, που οι περισσότεροι άνθρωποι στερούνται.

Αλλά το χώμα μας διδάσκει κάτι: όταν η πρώτη σταγόνα βροχής πέφτει στην ξερή επιφάνεια, οι μικροοργανισμοί ξυπνούν. Για να γίνει η αφύπνιση δεν χρειάζεται οι συνθήκες να είναι τέλειες – μια σταγόνα αρκεί. Η κίνηση – όχι μεμονωμένη αλλά πληθυντική, όχι ευθεία αλλά ριζωματική, όχι κεντρωμένη αλλά κατανεμημένη – γίνεται μέσα από πολλές ταυτόχρονες πρακτικές, σε διαφορετικές κλίμακες, σε διαφορετικές γεωγραφίες. Το πρόγραμμα Solunum έγινε η ίδια αυτή η πρακτική: δημιούργησε απρόσμενες συνέχειες και σχέσεις, άνθρωποι από διαφορετικές πειθαρχίες έμαθαν να θέτουν τα ίδια ερωτήματα σε διαφορετικές γλώσσες, οι συμμετέχοντες κατάλαβαν ότι θα συνεχίσουν να δουλεύουν σε επικαλυπτόμενα πεδία. Από τον κοινοτικό κήπο στην αγορά του παραγωγού, από τη σκηνή του εποχιακού εργάτη στην αρχιτεκτονική του χώματος, από τον κόσμο των μικροβίων στον διατροφικό συνεταιρισμό – όλα είναι κόμβοι του ίδιου δικτύου.

Προτάθηκαν τεκμηρίωση, έκδοση, μελλοντικές σειρές εργαστηρίων – κοινωνικά βράδια, ρακί, συζήτηση, υποδοχή. Γραπτά παραγόμενα έργα – άρθρο, αισθητικό αντικείμενο, βιβλίο. Newsletter, οι τρέχουσες δουλειές των συμμετεχόντων. Αυτή η συνάντηση δεν είναι τέλος, είναι κόμβος σε συνεχιζόμενο δίκτυο.

Κοινωνικο-οικονομικός μεταβολισμός – πώς οργανώνουμε ως κοινότητες το περιβάλλον μας, εισορή απ' έξω, επεξεργασία μέσα, εκροή έξω. Ολότητα της γνώσης – να μη μένει κανείς σε μία πειθαρχία, να κοιτάει την ολότητα. Ρίζωμα – μη κεντροποιημένα, οριζόντια αναπτυσσόμενα, συνεχιζόμενα ακόμα κι αν σπάσουν, δίκτυα.

Αυτές οι τρεις έννοιες είναι ο πυρήνας του προγράμματος Solunum του birbuçuk και στη συνάντηση για το Χώμα εξετάστηκαν για τελευταία φορά, αλλά στην πιο συγκεκριμένη μορφή. Σαν το χώμα: κυκλικό, ζωντανό, που αφυπνίζεται στην πρώτη σταγόνα, ακόμα κι αν φαίνεται ξερό.